

УДК 316.61:371.11:159.21

СИСТЕМНА МОДЕЛЬ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ МОЛОДІ.

О. П. Савенко

В статті розглядається принцип повноти та системності інформації в професійному самовизначенні молоді. Проведено аналіз літературних даних з проблеми професійного самовизначення молоді. Розглянуто різні підходи до професійної орієнтації учнів, принципи, на яких повинна базуватися діяльність системи профорієнтації молоді, зокрема принцип повноти і системності інформації. Пропонується системна модель отримання повної інформації, необхідної для усвідомленого життєвого професійного самовизначення, яка складається з 4 блоків: психологія людини, світ професій, ринок освітніх послуг, ринок праці.

Ключові слова: професійна орієнтація, самодіагностика, професійне самовизначення, інформація, самореалізація, профконсультація

Бурхливі соціально-економічні перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві, радикально змінюють умови і способи праці, визивають появу нових професій, що вимагають принципово нових знань та умінь. Нові знання, як головний чинник епохи нової економіки і визначальний фактор у розвитку сучасності, формують нові вимоги до професійних якостей молоді людини, яка готується до вступу в професійне життя.

До моменту закінчення школи необхідно, щоб у школярів були сформовані навички професійного самовизначення. Вони повинні мати психологічну базу для самореалізації та професійного самовизначення, необхідно, щоб у школярів було розвинені вміння орієнтуватися в різних областях знань, в різних професіях.

Разом з тим проблемі професійної орієнтації молоді останнім часом не приділяється достатньо уваги освітніми закладами. Шкільні психологи, які працюють у школах, формально займаються профорієнтацією, при цьому в більшості випадків у школах

недостатньо необхідних інформаційних матеріалів, методик, літератури. Відсутні спеціальні комп'ютерні програми для діагностики школярів, немає сучасних програм для проведення їх профорієнтації.

При цьому, коли на ринку праці жорстка конкуренція, молодій людині, якщо вона бажає досягти певного успіху в професійній діяльності, необхідно навчитися, як реалізувати в повному обсязі свої здібності, досягти професійної та життєвої самореалізації.

Головними причинами, що обумовлюють важність проблеми профорієнтаційної роботи та необхідність її вирішення, є:

- вступ суспільства в епоху нової економіки-економіки нових знань;
- перехід до інформаційного суспільства;
- зміна змісту, способів та умов праці, збільшення кількості професій, поява нових професій.

Проблемам професійного самовизначення молоді в літературі присвячено достатньо робіт.

Раніше суть профконсультаційної допомоги була у вивченні якостей підлітка та зіставленні цих якостей відповідно професії з наступною видачею школяру рекомендацій про вибір сфери діяльності [5].

На цей час суть профорієнтаційної роботи полягає у необхідності сформулювати у школяра внутрішню готовність до усвідомленого і самостійного вибору, плануванню та реалізації своїх професійних планів з урахуванням можливості у подальшому коректуванні цих планів, нових виборів [6].

Я. В. Цехмістер у своїх працях зазначає, що питання допрофесійної підготовки повинні входити в коло завдань як середніх, так і вищих навчальних закладів, при цьому повинні вирішуватися такі завдання, як професійна орієнтація, діагностика, допрофесійна підготовка, відбір дітей за спеціальними програмами. [13, с.59-66;14, с.97-105].

У дослідженнях В. Полякова і С. Чистякової виділяють наступні підходи до визначення та вивчення процесу професійного самовизначення:

- соціологічний підхід;
- соціально-психологічний підхід;
- диференційно-психологічний підхід;
- психолого-педагогічний підхід .

Професійне самовизначення трактується авторами як складова частина життєвого самовизначення, в якій формується ставлення особистості до професійно-трудового середовища і способи самореалізації особистості протягом усього життєвого шляху [7,с. 33-37].

У соціологічному підході професійне самовизначення характеризує процес входження покоління в соціальні структури і сфери життя, вирішення особистістю серії задач, поставлених перед нею суспільством [3].

Л. Божович розглядала проблему самовизначення у віковому аспекті, вона акцентує увагу на послідовних ступенях становлення особистості і характеризує самовизначення як особистісне новоутворення, пов'язане з усвідомленням особистістю себе як члена суспільства [1,2].

О. В. Єгорова в результаті дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників виявила чотири типу осмислення проблем вибору професії. Першому типу відповідає емпіричний рівень осмислення, неконструктивний підхід до вирішення проблем, пасивний, ситуаційний тип прогнозу можливих результатів вирішення проблем. Другому типу притаманнотеоретизований спосіб осмислення, абстрактне розглядання проблем, неконструктивність та пасивність пошуку шляхів їх вирішення. Третій тип – діловий та прагматичний, йому відповідає конкретний, емпіричний, конструктивний підхід до вирішення проблем. Четвертий тип розглядає проблеми на високому рівні теоретизування і з'ясування причинно-наслідкових зв'язків. При цьому з'ясовані певні відмінності в професійному самовизначенні школярів з різними типами осмислення [4,с.9].

Н. А. Побірченко розкриває психологічні передумови розвитку в учнівській молоді професійного вибору, що безпосередньо відображає специфіку ринкових відносин у суспільстві [8].

О. Романова і С. Решетина розглядають професійну орієнтацію з позиції самодіагностики, як процес, що має своєю метою побудову професійного проекту, при чому суб'єкт є стороною, яка активно діє [10].

Н. С. Пряжников виділяє наступні підходи до профорієнтації-реалістичний, гуманістичний, виховний або ідеологічний, активізуючий [9].

Було запропоновано принципи, на яких повинна базуватися діяльність системи профорієнтації молоді, зокрема принцип повноти і системності інформації [11]. Також було запропоновано професійно-особистісну модель розробки проектів професійного самовизначення [12]

Як показує реальне становище справ, робота з професійної орієнтації молоді у школах практично не ведеться, більшість випускників не визначилось з вибором професії [1,2,3].

Процес отримання школярами інформації про професії, про ринок праці, про запит та пропозицію на ринку праці практично не організований. Багаточисленні опитування доводять, що учні, в основному, отримують потрібну інформацію щодо вибору професії у результаті стихійного процесу, особисто, від:

- батьків та родичів;
- засобів масової інформації;
- у результаті самостійного вивчення питання;
- від друзів та знайомих;
- від вчителів.

Вищі навчальні заклади дуже часто проводять рекламну кампанію перед початком вступних іспитів, а такий процес можна сміло віднести до стихійного.

Можна виділити характерні проблеми, що стоять перед школярами після закінчення навчання і не дозволяють зробити правильний вибір:

1. На індивідуальному рівні:

- проблема самосвідомості;
- проблема особистісного росту;
- неадекватність зазіхань;
- несформованість життєвих планів.

2. Проблеми, які заважають формуванню професійних намірів:

- відсутність знань про власні ресурси, можливості, здібності, про відповідність між перевагами та здібностями;
- відсутність знань про сучасні ринки праці;
- відсутність знань про існуючі професії (або обмежені знання про світ професій);
- відсутність психологічної культури самопізнання, самореалізації;

- відсутність досвіду приймання рішень, навичок планування власних життєвих траєкторій (проектування професійного майбутнього);

- відсутність знань про технології дій на ринку праці;

- відсутність достатніх знань про ринок освітніх послуг.

Спочатку було сформовано принципи, на яких повинна базуватися діяльність системи допрофесійної підготовки [11]. Один із основних принципів – це принцип повноти та системності інформації. Для усвідомленого професійного самовизначення школярів необхідно створити у них цілісне системне уявлення, озброїти їх знаннями про методи самодіагностики, про світ професій, про можливості отримання потрібної професії.

Отже, на наш погляд, одне із головних завдань, що стоять перед системою допрофесійної освіти, це процес отримання повної та детальної інформації за всіма необхідними питаннями, яка б допомогла молодим людям у складанні особистого професійного проекту.

Розробка системної моделі отримання повної інформації, необхідної для усвідомленого життєвого професійного самовизначення.

Головна мета будь-якої структури, що займається професійною орієнтацією, це активна допомога молоді, учням у виборі професії, в професійному самовизначенні, у складанні особистого професійного проекту. Для досягнення цієї мети необхідно рішення такої важливої задачі, як забезпечення молоді повною необхідною інформацією, яка б допомогла їм у складанні проекту професійного самовизначення.

Для розробки системної моделі отримання повної інформації виділимо основні інформаційні області, які необхідні учню для усвідомленого професійного самовизначення.

1. Знання про себе, про власні ресурси, про відповідність між бажанням та здібностями. Сюди входять:

а) психологія особистості (про особисті якості людини, які суттєві для його самовизначення).

Так, Дж.Л. Голланд виділяє шість типів особистості:

Реалістичні – його представники займаються конкретними матеріальними об'єктами (інструментами, матеріалами, машинами і механізмами, тваринами тощо) та їх практичним застосуванням.

Інтелектуальний тип – орієнтується на розумову, переважно наукову, пошуково-дослідницьку працю. Цьому типу притаманно аналітичні, логічні та гуманітарні здібності.

Артистичний тип – ухиляється від чітко структурованих видів діяльності та фізичної праці. Надає перевагу заняттям творчого характеру: музиці, літературі, живопису, дизайну тощо.

Соціальний тип – надає перевагу видам діяльності, які дозволяють встановлювати тісний контакт із соціальним середовищем. Має комунікативні вміння, гуманітарні здібності.

Діловий тип – обирає мету та завдання, що дозволяють йому виявити енергію, підприємливість, ентузіазм, реалізувати потяг до пригод. Вербальні здібності превалюють над інтелектуальними та математичними.

Конвенціональний тип – надає перевагу структурованій діяльності та професіям, які пов'язані з канцелярською роботою, виконанням рахунків за встановленою схемою [15].

б) психологія взаємозв'язків ;

в) психологія діяльності.

2. Знання про ринок праці:

- Людина як ресурс ринку праці, його професійний потенціал;
- Технології самопросування по професійним сходам;
- Структура ринку праці у місті, в регіоні;
- Знання нормативно-правової та законодавчої бази.

3. Знання про ринок освітніх услуг:

- початкова професійна освіта;
- середня професійно освіта;
- вища професійна освіта;
- додаткова професійна освіта.

Тут повинна бути інформація про навчальні заклади в місті, регіоні, про напрямок підготовки, спеціальності.

4. Знання про світ професій.

Існують різні класифікації професій. Є. А. Климов групує професії у п'ять класів, виходячи з того, із яким предметом праці приходиться мати справу спеціалісту:

1. Професії типу «Людина-людина». Тут об'єктом праці є люди, групи людей, колективи. У цих професіях домінуюче значення мають узагальнені відношення особистостей, система ціннісних орієнтирів.

2.Професії типу «Людина – знакова система». Це професії, пов'язані з роботою із цифрами, літерами, умовними знаками, кодами, формулами, хімічними символами, схемами і т.п.

3. Професії типу «Людина – техніка». Це професії, де об'єктом праці є технічні системи, апарати, матеріали та енергія.

4. Професії типу «Людина-природа». У цих професіях об'єктом праці є предмети природи, живі організми, рослини, біологічні процеси.

5. Професії типу «Людина – художній образ». Предметом праці цих спеціальностей служать художні образи, їх ролі, елементи й особливості.

Дж.Л.Голланд виділяє шість груп професій.

Група	Зміст праці
Реалістичні	Фізична та предметна діяльність, використання машин, інструментів, матеріалів
Інтелектуальні	Інтелектуальна діяльність, що спрямована на пошук та використання нових знань.
Артистичні	Інтелектуальна, творча праця в галузі мистецтв.
Соціальні	Співпраця з людьми з метою допомоги або полегшення шляхів досягнення їхньої мети
Ділові	Торгівля, спрямованість та переконання людей для досягнення персональних або загальних цілей
Конвенціональні	Робота з числами, речами або формулами з дотриманням встановлених правил.

Таким чином, системна модель отримання інформації за професійним самовизначенням складається з чотирьох блоків, які подають наступні інформаційні області:

1.Психологія людини:

- а) психологія особистості;
- б) психологія взаємозв'язків ;
- в) психологія діяльності.

2. Світ професій.
3. Ринок освітніх послуг.
4. Ринок праці.

Під час роботи з блоком «психологія людини» молода людина знайомиться з психологією особистості, психологією взаємозв'язків, психологією діяльності. На цьому етапі визначаються з допомогою методів діагностики і самодіагностики особисті можливості, нахили молодої людини. Тут можна використовувати методики Климova та Голланда. Для цього у центрі професійної орієнтації вищих закладів повинно бути передбачено комплексну програму професійного орієнтування, яка включає проведення тестувань, роботу з психологом, проведення консультативних бесід з професіоналами, які зацікавили. При цьому може проводитися комп'ютерне тестування за професійним самовизначенням з використанням останніх розробок психологів. Для практичного утілення передбачено утворення комп'ютерної пошукової системи, яка дозволить опитантам працювати самостійно щодо визначення свого потенціального покликання, що відповідає його природним уподобанням та здібностям.

Під час роботи з блоком «Світ професій» молода людина отримує відомості про професії, що відповідають його потенціальним можливостям, придбає можливість особисто і професійно орієнтуватися у соціальному просторі, робить усвідомлений вибір майбутньої професії.

Ознайомлення с блоком «ринок освітніх услуг» з рейтинговою інформацією про спеціальності, що надаються навчальними закладами регіону, дозволяє молодій людині здійснити пошук і вибір освітнього закладу за зацікавленими параметрами (спеціальність, вартість навчання, форма власності, кадровий склад, територіальне розташування і т.п.)

Потім ознайомившись з блоком «ринок праці», з урахуванням попиту и пропозиції на ринку праці регіону, молода людина може будувати модель уявленого майбутнього, скласти професійний проект, головними етапами якого є такі:

1. Головна мета – вибір майбутньої професії, ким бути, яких висот досягти.
2. Особиста освітня траєкторія – вибір навчального закладу для отримання вибраної професії - основний варіант.

3. Запасні варіанти цілей і шляхів їх досягнення на випадок виникнення проблем у реалізації основного варіанту.

4. Варіанти пошуку майбутньої роботи з урахуванням професійного росту і кар'єри.

Таким чином, запропонована модель отримання повної інформації дозволить реалізувати принцип повноти ті системності інформації, який є важною складовою при складанні проекту професійного самовизначення і виборі життєвого професійного шляху.

Для реалізації цієї моделі у системі довузівської підготовки сучасного університету необхідно утворення комп'ютерних інформаційно-пошукових систем, розробка комплексних програм професійного орієнтування із залученням психологів і профконсультантів.

Література

1. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте: Психологические исследования.-М.:Просвещение,1968.-252с.
2. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе//Вопросы психологии.-1979.-№4.-с.23-24
3. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи.-Киев:Наукова думка,1988.-144с.
4. Єгорова Є.В. Психологічне дослідження професійного самовизначення старшокласників з різним типом усвідомлення проблеми вибору професії. Розвиток педагогічної та психологічної науки в Україні.1992-2001.36.Наук. пр.до 10-річчя АПН України.Частина 1.-Харків, «ОВС».-2002.-с.384-394.
5. Захаров Н.Н., Симоненко В.Д. Профессиональная ориентация школьников.-М.:Просвещение,1989.-165с.
6. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов-на-Дону. Изд-во «Феникс», 1996.
7. Концепция профессионального самоопределения молодежи: Проект (В.А.Поляков, С.Н.Чистякова и др.) // Педагогика. 1993.- №5. -С.33-37.
8. Побірченко Н.А. Психологічний супровід неперервної професійної орієнтації учнівської молоді. Розвиток педагогічної та психологічної науки в Україні.1992-2001.36.Наук. пр.до 10-річчя АПН України.Частина 2.-Харків, «ОВС».-2002.-с.347-384
9. Пряжников Н.С. Профориентационные игры: Проблемные ситуации, задачи, карточные методики: Учеб.-метод. пособие для студентов фак. психологии гос. ун-тов.-М.:Изд-во Моск. ун-та,1991.-87 с.
10. Романова Е.С., Решетина С.Ю. Профессиональная ориентация с позиции концепции самодиагностики// Прикладная психология.2001.-№3.-с.19-40

11. Савенко О. П. Проблеми професійного самовизначення молоді в умовах нової економіки.//Духовність особистості:Збірник наукових праць.-Вип.3 (50).- Луганськ:Вид-во СНУ ім.В. Даля,2012.-с.125-132.
12. Харченко Е.И.Ключевые компетенции как основа проектов реорганизации систем допрофессионального образования.// Управління проектами та розвиток виробництва. Збірник наукових праць.-2002.-№2 (5).-с.103-106
13. Цехмістер Я.В. До проблеми допрофесійної підготовки учнівської молоді//Психологія і педагогіка.2000.-№1.-с.59-66.
14. Цехмістер Я.В. Теоретичні засади допрофесійної підготовки учнівської молоді в ліцеї // Педагогіка і психологія. - 2001.-N1. - С.97-105.
15. Holland J.L. Occupational Finder. - N.-Y.: Psychological Assessment Resources, Inc., 1994. - 42 p.

СИСТЕМНАЯ МОДЕЛЬ ПОЛУЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ САМООПРЕДЕЛЕНИИ МОЛОДЕЖИ

О. П. Савенко

В статье рассматривается принцип полноты и системности информации в профессиональном самоопределении молодежи. Проведен анализ литературных данных по проблеме профессионального самоопределения молодежи. Рассмотрены различные подходы к профессиональной ориентации учащихся, а также принципы, на которых должна базироваться деятельность системы профориентации молодежи, в частности, принцип полноты и системности информации. Предлагается системная модель получения полной информации, необходимой для осознанного жизненного профессионального самоопределения, которая состоит из 4 блоков: психология человека, мир профессий, рынок образовательных услуг, рынок труда.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, самодиагностика, профессиональное самоопределение, информация, самореализация, профконсультация.

SYSTEM MODEL OF OBTAINING INFORMATION IN PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF YOUTH

O. P. Savenko

This article considers the principle of completeness and systemacity of information in professional self-determination of youth. The analysis of different literature on the problem of professional self-determination of youth has been done. There have been reviewed various approaches to the professional orientation of students, as well as the principles the functioning of the system of professional orientation should be based on, in particular, the principle of completeness and systemacity of information. There has been proposed a system model of obtaining complete information necessary for conscious professional self-determination, which consists of four blocks: human psychology, the world of professions, educational market, labor market .

Key words: *professional orientation, self-diagnostics, professional self-determination, information, self-actualization, professional consultation.*

Савенко О. П. – старший викладач кафедри загальноосвітніх та фундаментальних дисциплін Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, email: olena@hotbox.ru, тел. 050-622-97-97

Savenko O. P.- senior lecturer of the Chair of General and Fundamental Studies of the East-Ukrainian Volodymyr Dahl National University, email: olena@hotbox.ru

Рецензент - кандидат педагогічних наук, доцент Краснопольский В.Е.

УДК 37.013.43

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

І. О. Сафонова

У статті подається нове осмислення компетентнісного підходу в сучасній освіті, проведений аналіз існуючих точок зору науковців на предмет дослідження сутнісних і структурних компонентів міжкультурної компетентності, а також визначені складові міжкультурної компетентності в страхах аксіологічного підходу.

Ключові слова: *компетентнісний підхід, міжкультурна компетентність, цінність.*

Сучасний “світ без кордонів” – це світ реальних можливостей і нових перспектив для студентської молоді різних країн, але за умов перегляду сталих освітніх пріоритетів і концепцій. Освіта, націлена на формування в студентів міжкультурних компетенцій, пов'язаних із творчою діяльністю в страхах культури і цінностей, сприятиме відродженню духовно-моральних основ людства. Розглянуті в контексті ідей, що розроблені представниками аксіологічного напрямку вивчення